
HUR SVERIGE BLEV RIKT

ANDERS E BORG

Det var inte teknologiska framsteg som ångmaskinen eller ens de massiva utbildningsinsatser som genomfördes under 1800-talet som låg till grund för den exceptionella ekonomiska utvecklingen i Sverige. Det handlade snarare om en serie institutionella förändringar. Det visar Johan Myhrman i sin bok "Hur blev Sverige rikt?".

En industriarbetares reallön har utvecklats svagt sedan mitten av 1970-talet. Välståndsutvecklingen i Sverige har halkat efter den övriga industrivärlden. Den politiska och ekonomiska debatten har varit hård om orsakerna till de ekonomiska problemen.

Svalt intresse

Samtidigt har debatten hittills dragits med ett allvarligt tillkortakommande: det snäva tidsperspektivet. Få svenska ekonom-historiker har varit intresserade eller lämpade för att ge den nödvändiga historiska reliefen. En rad debattörer, bl.a. Cecilia Stegö, har varit inne på frågan, men från den vetenskapliga sfären har intresset varit svalare. Medan forskare som Douglass North och Nathan Rosenberg diskuterat industrialismens grunder ur ett teoretiskt perspektiv har

ANDERS E BORG arbetar med politisk analys åt Carl Bildt.

svenska ekonom-historiker förblivit mer historiker än ekonomer och därmed också tenderat att bli mindre intressanta i samhällsdebatten.

Handelsprofessorn Johan Myhrman har nu givit ett substantiellt bidrag till diskussionen om våra ekonomiska problem med sin *Hur blev Sverige rikt?*. Myhrmans ambition är inget mindre än att skriva om praktiskt taget hela Sveriges ekonomiska historia samtidigt som han vill presentera en ny teoretisk utgångspunkt för den nationalekonomiska forskningen.

Med glasögon från den moderna institutionalistiska skolan visar Myhrman på att de traditionella tolkningarna av den ekonomiska utvecklingen sedan slutet av 1700-talet och framåt kan ses ur nya perspektiv.

Den nya nationalekonomin

Teoretiskt har den moderna nationalekonomin under de senaste decennierna varit centrerad till att analysera skeenden utifrån den allmänna jämviktsteorin. Den teoretiska ansatsen har byggt på en per-

fekt konkurrensmodell med perfekt information, automatiska anpassningar av utbud och efterfrågan, statisk effektivitet och passiva ekonomiska aktörer.

Begränsningen med denna modell är att den inte förmår förklara en lång rad funktioner i en normal ekonomi. Den renodlade neoklassiska modellen ger inga övertygande svar på varför företag existerar, vilken roll entreprenören har, varför priserna varierar också på en lokal marknad, varför arbetsmarknaden inte återgår till jämvikt efter en lågkonjunktur och vilken roll äganderätten och andra rättsinstitut spelar.

Spontana institutioner

Den institutionalistiska ansatsen, med banbrytare som nobelpristagaren Ronald Coase, Armen Alchian, Harlod Demsetz, Douglass North och Oliver Williamson, bygger på en radikalt annorlunda utgångspunkt. Den centrala frågeställningen är hur en ekonomi, med transaktionskostnader, bristfällig information och externaliteter hanterar samspelet mellan individerna på ett effektivt sätt.

Kärnan i svaret är att det spontant, utan medveten utformning, kan växa fram institutioner som nedbringar transaktionskostnaderna och leder till att individernas frivilliga interaktioner frambringar ett resultat som överträffar vad som kan uppnås genom administrativa beslut och politisk styrning.

Illustrativa radiofrekvenser

Den engelske ekonomen Ronald Coase skrev i slutet av 1950-talet en artikel *The Federal Communication Commission* om

det ineffektiva systemet för att koordinera användningen av radiofrekvenser. Coase centrala tes var att frekvenserna borde betraktas som en vanlig ekonomisk nyttighet och användningen av frekvenserna borde baseras på marknadspriser. I det administrativa systemet, med nollpriser, skulle alltid efterfrågan överstiga utbudet, resursanvändningen bli ineffektiv och incitamenten för teknisk utveckling allt för svaga.

Överflödigt regleringssystem

För att marknadspriser skall uppstå, konstaterade Coase, måste vi ha klart definierade äganderätter och det måste föreligga en rättslig struktur som gör det möjligt att sluta frivilliga kontrakt om villkoren för resursanvändningen. Givet att äganderätterna definierades skulle det inte uppstå några oöverstigliga problem med att den ena radiostationen störde den andra och därför, hävdade Coase, behövdes inte det administrativa regleringssystemet.

Coase artikel innebar en intellektuell revolution och det är knappast en slump att den uppföljande artikeln *The Problem of Social Costs*, kommit att bli en av den mest citerade under såväl 1970- som 1980-talen.

Nyttigheter

Det revolutionerande i Coase artikel var för det första att han visade att effektivitet i en ekonomi var direkt kopplat till den institutionella ramen för marknaden. Ägandet och effektiviteten var inte två separata frågor. Genom äganderätten avgränsas bestämmanderätten till olika

nyttigheter. Ägarna kommer, i en ekonomi byggd på kontrakt, endast att överlåta nyttjanderätten om den nya ägaren har en användning som ger en högre avkastning givet att alla relevanta kostnaderna beaktats, vilket gör att bytena kommer att fortsätta tills dess resurserna och rättigheterna innehåses av de aktörer som också kan göra bäst samhällsekonomisk nytta av dem. Effektivitet, visade Coase, kan inte diskuteras utan att vi diskuterar det ramverk av institutioner som regler, sedvänjor, kontrakt, moral och äganderätter.

Klar definition

För det andra visade Coase, vilket blev det centrala temat för den uppföljningsartikel som efterfrågats, att externa effekter dels kunde hanteras inom ramen för en marknadsekonomi och dels att de inte nödvändigtvis var ett uttryck för att marknaden ledde till ineffektivitet.

Coase framhöll att dessa fenomen ofta kunde hanteras genom att staten och domstolarna ger äganderättigheterna en klarare definition. Externa effekter, konstaterade Coase, tenderade ofta att drabba resurser som sjöar, hav och luft där klara individuella äganderätter inte definierats.

Drabbade bönder

I den samhällsekonomiska bedömningen måste man, framhöll Coase, också inkludera transaktionskostnaderna för att kontakta och nå enighet mellan de drabbade bönderna, fastställa värdet av skadorna, förhandla fram ett avtal med fabriken om kompensation och övervaka att avtalet uppfylls. Coase menade att marknadslös-

ningarna ofta återspeglade att det förelåg transaktionskostnader och att de s.k. marknadsmisslyckandena därmed faktiskt återspeglade en korrekt avvägning mellan samhällets kostnader och intäkter. Att likställa förekomsten av externa effekter med samhällsekonomisk ineffektivitet menade Coase var vetenskapligt ohållbart.

Sveriges utveckling

Efter Coase banbrytande artikel har forskningen kring samspelet mellan marknaden och institutioner kommit att växa explosionsartat. Johan Myrhmans studie över den svenska tillväxten är ett exempel på detta. Myhrman utnyttjar den institutionella teorin som grund, vilken han också utvecklar, för en studie av Sveriges ekonomiska utveckling.

Ur ett institutionalistiskt perspektiv blir den centrala förklaringen till Sveriges exceptionella förvandling från fattighus till välfärdsstat inte naturresurser, teknologiska genombrott, brittisk importefterfrågan på svenska varor eller ens den stigande utbildningsnivån. Dessa faktorer, som varit de traditionella förklaringarna, är viktiga faktorer och uttryck för att Sverige växlade upp på en högre tillväxtbana, men de håller inte som grundläggande förklaring.

Startmotor

Myhrman argumenterar övertygande mot hypotesen att den brittiska expansionen utgjorde startmotor för den svenska tillväxten. Han framhåller att Storbritannien vuxit snabbare än Sverige i mer än hundra år. Varför hade då inte

den exportledda tillväxten inträffat tidigare?

Han påpekar också att teknologiska genombrott som ångmaskinen knappast förklarar varför det var just Sverige, snarare än Portugal eller Belgien, som följde det brittiska genombrottet och därtill lyckades uppnå hög tillväxt under 100 år. I *Hur blev Sverige rikt?* poängteras också att det knappast kan ha varit utbildningsnivån i sig som legat till grund för tillväxten eftersom Sverige uppnått en relativt hög bildningsnivå långt innan vi väx- lade upp på en hög tillväxtbana.

Mynfotsystem

Istället ser Myrhman de institutionella förändringarna under slutet av 1700-talet och början av 1800-talet som den grundläggande orsaken till Sveriges tillväxt- under. Efter författningsreformerna 1809 följde, för att citera Myrhman, "en period på cirka femtio år när nya institu- tioner utvecklades inom nästan alla sek- torer i landet".

Det handlade om att grunderna lades för ett fungerande finansiellt system med banker och marknadsräntor. Genom institutionella förändringar, med bl.a. ett myntfotsystem och en oberoende riks- bank fick vi en monetärregim som min- skade riskerna för inflation, vilket är en grundläggande förutsättning för god till- växt. Samtidigt förbättrade den nya akti- ebolagslagstiftningen förutsättningarna för investeringsfinansiering och risksprid- ning.

Individen i centrum

Det ekonomiska regelverket individuali-

serades i och med den nya civilrätt som växte fram. Det blev nu tydligt att det är individen som står i centrum och att medborgarna ges möjligheter att sluta avtal och förvärva egendom av varandra på lika villkor.

Högre tillväxtspår

Det liberala samhällsklimatet skapade goda förutsättningar för en entreprenörs- och företagarkultur. Det politiska och det sociala systemet var sådant att stabiliteten gav säkerhet åt investeringar och garante- rade den långsiktighet i regelsystem som är nödvändig för att en långsiktig över- växling till ett högre tillväxtspår skall vara möjligt. Myrhman framhåller särskilt betydelsen av att konstitutionsförän- dringarna 1809 gav en stabil politisk miljö för de snabba samhällsförändring- arna.

Avgörande skiftesreformer

Även skiftesreformerna omnämns i Myrhmans framställning. Det är dock något förvånande att Myrhman inte ger större tyngd åt denna process inom jord- bruket. Att klara och tydliga äganderätter till jordbruksmark definierades hade dels betydelse genom att det bröt upp det tidigare kollektivistiska systemet, vilket hade en avgörande betydelse för den snabba ökningen av produktionen som vi upplevde under 1800-talet dels genom att det skapade en rättighetsstruktur som kunde pantsättas och belånas, vilket sannolikt måste ha bidragit till finansieringen av den tidiga industrialismen.

Att Myrhman inte ger skiftesreformen någon mer framträdande roll kan tyckas

förvånande mot bakgrund av exempelvis hur North och Thomas behandlar den engelska industrialismen i *The Rise of the Western World*.

Förstärkta incitament

Den centrala tesen i Myhrmans tolkning är att de politiska, ekonomiska och sociala institutionerna systematiskt förändrades så att incitamenten för individerna att satsa på utveckling och tillväxt förstärktes. Förändringarna av äganderättsregler, annan lagstiftning och sociala konventioner var sådana att sambandet mellan den privata nyttan av investeringar i marknadsproduktion kopplades närmare den samhällsekonomiska. De institutionella förändringarna underlätade en process där resurser, kapital och arbetskraft, överfördes till verksamhet med bättre avkastning och högre produktivitet.

Myterna om Sverige

Myhrman väljer också att diskutera de problem Sverige upplevt under 1900-talet. Det intressanta med Myhrmans moderna historieskrivning är att han, liksom många andra forskare under senare år, omprövar etablerade sanningar om bl.a. stabiliseringspolitiken. Det var, som också Erik Lundberg och Lars Jonung tidigare visat, inte den begränsade finanspolitiska stabiliseringspolitik som bedrevs efter kohandeln mellan socialdemokraterna och centern som förde Sverige ur trettiotalets stålbad.

Fasta spelregler

Medan Lundberg och Jonung hävdar att

det var devalveringen 1932 som ledde till att Sverige kom ur trettiotalskrisen menar Myhrman att fokus borde läggas på de fasta spelreglerna. När kronan återknöts till pundet sommaren 1933 blev bindningen trovärdig därför att vi dessförinnan långvarigt och stabilt följt en strikt normpolitik. Eftersom "sammanbrottet föregåtts av en lång period - åttio år - med en stabil och fullt trovärdig monetär institution" var hushållens förväntningsbild formad av stabilitet snarare än av ackommodation, vilket gjorde att operationen lyckades, argumenterar Myhrman. Utifrån denna förklaring var det inte en klok svensk politik, utan den expansiva penningpolitik som britterna bedrev som tog Sverige ur recessionen.

Återgick till normpolitik

Två kommentarer kan tillföras Myhrmans tolkningen. För det första tonar han snarare ner än motsäger betydelsen av devalveringen 1932. Han visar inte att Jonung och Lundbergs tolkning är felaktig, snarare kompletterar och utvecklar han deras tolkning. Det bör dock påpekas att även Jonung hänvisat till att riksbanken återgick till normpolitik även om Jonung mer betonat betydelsen av prisstabilitetsnormen.

Släppte den fasta kopplingen

För det andra är omdömet att perioden före återkopplingen sommaren 1933 präglades av stabilitet, inte oemotsägligt. Under första världskriget släppte Sverige den fasta kopplingen till guldets och under 1920-talet upplevde vi såväl inflation som deflation. I själva verket var det tidiga

1900-talet en period av betydande penningpolitisk osäkerhet och turbulens. Det är inte självklart att hushållen förväntade sig en återgång till en politik byggd på fasta spelregler, vilket möjligen kan ha bidragit till att 1930-talskrisen blev mer utdragen än vad som annars varit nödvändigt.

Tvivelaktig utgångspunkt

En invändning som kan riktas mot Myhrmans framställning är att han i behandlingen av den svenska modellen tenderar att välja ett makroperspektiv, trots att hans teoretiska utgångspunkt borde tala för en analys som bygger på effekterna av institutionella förändringars påverkan på incitamentsstrukturen.

Myhrman väljer att framhålla betydelsen av Saltsjöbadsavtalen. Man måste då komma ihåg att dessa avtal slöts på en marknad med en incitamentsstruktur som präglades av flexibla löner, en betydande lönespridning, låga marginalskatter, låga ersättningar vid arbetslöshet, hög avkastning på utbildningsinvesteringar, en mycket liberal arbetsrätt och en betydande geografisk rörlighet.

Myhrman menar att de centrala

avtalen skapade stabilitet. Det förefaller knappast orimligt att hävda att den marknadsmässiga arbetsmarknaden spelade en mer avgörande roll för att vi under efterkrigstiden upplevde en snabb produktivtetsutvecklingen och en i det närmaste permanent full sysselsättning. Det kan tyckas förvånande att Myhrman, mot bakgrund av hans teoretiska utgångspunkt, fäster så stor vikt vid arbetsmarknadens makrostruktur istället för att fokusera på mikronivån.

Skapat en grund

Myhrmans tolkning av Sveriges moderna ekonomiska historia är inte invändningsfri. Det är ingen intressant forskning. Genom att skära en rad intressanta frågor ur ett institutionalistiskt perspektiv öppnas dock en rad intressanta frågor som borde kunna representera en intressant utmaning för den fortsatta debatten. Johan Myhrman har inte givit oss de slutgiltiga svaren, men han har skapat en grund som gör att vi bättre vet vilka frågor som bör ställas och inom vilka områden det är värt att söka, vilket torde vara det yttersta syftet med god forskning.